

# STRATEGIJSKO INVESTIRANJE U VAKUFE S DRUŠTVENO- -OBRAZOVNOM FUNKCIJOM

Senaid ZAJIMOVIĆ

Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini  
zajimovic1@gmail.com

**SAŽETAK:** Cilj ovog rada je istaknuti značaj investiranja u vakufe koji imaju izuzetno važnu društvenu i prosvjetnu ulogu. Poseban naglasak stavljen je na potrebu osnivanja savremenih obrazovnih vakufa, inspiriranih historijskim primjerima uglednih i priznatih vakufskih institucija. Kroz rad se argumentira da, kao što su nekada vakufi bili nosioci kvalitete i napretka u obrazovanju, i danas mogu ponuditi sistem koji će stvarati obrazovane, kompetentne i društveno korisne kadrove. Autor ukazuje na urgentnu potrebu za uspostavljanjem vakufskih instituta koji će obrazovati stručnjake svih profila – inženjere, arhitekte, ljekare, umjetnike, naučnike društvenih oblasti i druge profesionalce neophodne za razvoj društva. Takvi instituti trebali bi ponuditi kvalitetno obrazovanje, ali i ispravan pristup razumijevanju savremenih društvenih potreba. U tom kontekstu, rad predlaže koncept nove ili prilagođene vrste vakufa, osmišljene prema specifičnim društvenim i obrazovnim potrebama lokalnog konteksta. Posebna pažnja posvećena je ideji pružanja besplatnog obrazovanja svim slojevima društva kroz vakufske institucije, uz osiguranje akademske autonomije nastavnom kadru, oslobođenom bilo kakvih vanjskih utjecaja.

*Cljučne riječi:* vakuf, društvo, obrazovanje, vakif, nauka, naučne institucije

## Uvod

Intenzivne društvene promjene zahtijevaju institucionalna prilagođavanja i unapređenja rada kako bi se uspješnije ostvarivali ciljevi i zadaci. U tom kontekstu, pojavila se potreba za preispitivanjem uloge Islamske zajednice i šireg društva u oblasti obrazovanja, kao i mogućnosti koje vakuf može ponuditi ovom važnom društvenom segmentu.

Tokom osmanske uprave u Bosni i Hercegovini vakufi su predstavljali

ključnu snagu u razvoju države i društva. Država, zaokupljena osvajanjima i očuvanjem teritorija, prepustala je rješavanje brojnih društvenih pitanja – kulturnih, obrazovnih i socijalnih – privatnoj inicijativi, prije svega vakufima. Civilno društvo, kroz instituciju vakufa, imalo je ključnu ulogu u realizaciji infrastrukturnih i komunalnih projekata koji su ostajali izvan dometa državne uprave.

U to vrijeme osnovna pažnja države bila je usmjerena na vojsku

i upravu. Rješavanje ostalih važnih društvenih pitanja bilo je povjereno vakufima, koji su svojom prisutnošću u velikoj mjeri oblikovali strukturu gradova. Vakufski objekti različitih namjena činili su temelj urbanog života, objedinjujući u sebi vjerski, prosvjetni, kulturni i ekonomski život stanovništva.

Poseban značaj vakufa ogleda se u oblasti obrazovanja. Prema istraživanju Medine Jusić-Sofiće, sve odgojno-obrazovne ustanove muslimana

na ovim prostorima u 16. stoljeću nastale su zahvaljujući instituciji vakufa. Osnivanje osnovnih i srednjih škola zasnivalo se na zavještanju imovine u obrazovne i vjerske svrhe, pri čemu država nije učestvovala u njihovom finansiranju. To jasno svjedoči o centralnoj ulozi vakufa u razvoju obrazovnog sistema. Njihova brojnost pokazuje koliko je obrazovanje bilo važno, ali i koliko su imućni pojedinci bili spremni da ga približe djeci, naročito onoj iz siromašnih slojeva. Vakufi su obuhvatali izgradnju škola, kao i osiguranje hrane, odjeće, materijala za učenje i pažljivo biranog nastavnog osoblja. U vakufnamama se često jasno određivalo koje vrijednosti i znanja treba prenijeti učenicima (Jusić-Sofić, 2005: 48–56).

Abdusalam Balagija (1933) ističe da su među prvim obrazovnim ustanovama bili mektebi, koji su se izdržavali iz samostalnih vakufa i doprinosa lokalnog stanovništva. Namjena, organizacija i program rada mekteba određivani su prema zahtjevima osmansko-islamskog školstva, ali i viziji vakifa. Oni su često naglašavali potrebu za vjerskim obrazovanjem i odgojem, a svoja uvakufljenja prilagođavali su tim ciljevima (Kasumović, 1999).

Profesorica Behija Zlatar (1996) navodi da su se mektebi nalazili gotovo u svakoj sarajevskoj mahali, što ukazuje na postojanje blizu stotinu ovakvih ustanova. Obično su građeni pored džamija, u okviru vakufa, jer državne škole tada nisu postojale.

Obrazovni vakufi predstavljali su temelj svakog naprednog društva. Vakifi su bili motivirani vrijednošću znanja i nagradom koju islam obećava za njegovo širenje. Kur'anski ajeti jasno ukazuju na vrijednost znanja, kao i na vrijednost uvakufljenja imovine u svrhe dobra. Tako se u suri Ez-Zumer, 9, navodi: *Reci: da li su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?*, a u suri El-Mudžadele, 11: *Allah će na visoke stepene uzdići one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje*. U suri Alu 'Imran, 92, stoji: *Nećete postići dobročinstvo sve*

*dok ne udijelite dio onoga što vam je najdraže; a bilo šta vi udijelite – Allah će zasigurno to znati*.

Brojni hadisi, također, podstiču uvakufljenje u obrazovne svrhe. Jedan od njih kaže: "Kada čovjek umre, prestaju njegova djela osim u tri slučaja: trajna sadaka, korisno znanje i čestito dijete koje se moli za njega" (Muslim, 2007:1631/345–346).

Gazi Husrev-beg u svom vakufu predvidio je učenje islamskih i svjetovnih nauka koje vrijeme bude zahtijevalo. Ta odluka bila je vizionarska i strateški važna. Odražavala je trenutne i buduće potrebe društva. Slično tome, i Turali-beg, osnivač Tuzle, uvakufio je džamiju i mekteb, dok je Ferhat-beg u Tešnju osnovao medresu.

Veliki vakifi Bosne i Hercegovine poput: Karadž-bega, Jusufa Kalaun-paše, Kizlar-age, Mehmed-paše Sokolovića, Ferhat-paše i Isa-bega Ishakovića uvakufijavali su ono što je tadašnjem društvu bilo najpotrebnije. Njihovi vakufi bili su strateški usklađeni s lokalnim prilikama i stvarnim potrebama stanovništva. Ulagalo se u izgradnju škola, mostova, džamija, česmi, mekteba i medresa, kao i u infrastrukturu koja je podržavala socijalnu i vjersku funkciju zajednice poput: imareta, narodnih kuhinja i objekata za izdržavanje vjerskih službenika. Obrazovni sistem razvijao se planski, proizvedeći onoliko stručnog kadra koliko je društvu u tom trenutku bilo potrebno. Saradnja između lokalne zajednice, privatnog sektora i vakufa bila je efikasna. Sve tri sektora zajednički su doprinosila razvoju zajednice.

### Cilj i metodologija istraživanja

Ovaj rad ima za cilj istražiti savremene mogućnosti investiranja u vakufe s društvenom i obrazovnom ulogom, posebno kroz prizmu historijskog naslijeđa, trenutnih potreba i institucionalnih kapaciteta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Istraživački problem koji se postavlja jeste: Kako strateški usmjeriti praksu

uvakufljenja u savremenom društvu kako bi vakufi postali održivi izvor obrazovnog i društvenog razvoja?

Rad se temelji na kvalitativnoj analizi, koristeći: pregled relevantne literature (historijskih izvora, zakonskih akata, savremenih strategija), analizu postojećih institucionalnih praksi Islamske zajednice, komparativnu analizu savremenih obrazovnih vakufa u islamskom i zapadnom svijetu, normativno-analički pristup u formulaciji prijedloga za unapređenje.

Rad koristi deskriptivnu i analitičku metodu s ciljem ukazivanja na optimalne modele vakufskog investiranja koji odgovaraju savremenim potrebama društva.

U nastavku rada razmatraju se strateško planiranje uvakufljenja, savremene obrazovne potrebe, komparativni primjeri dobre prakse, te konkretni prijedlozi za razvoj vakufa s društveno-korisnom funkcijom.

### Strateško planiranje uvakufljenja i razvoja vakufa

Pozitivna iskustva iz historije ukazuju na to da strateško planiranje uvakufljenja, kao i pozivanje vakifa na određene svrhe, treba biti usklađeno sa stvarnim potrebama društva. Intelektualne i obrazovne potrebe Zajednice moraju biti polazna osnova za definiranje strategije razvoja vakufa. Ta strategija treba biti izrađena paralelno sa strategijom razvoja obrazovanja, kako bi obje bile međusobno usklađene i odgovarale savremenim izazovima.

Objekti strategije – vakufska i obrazovna – trebaju odgovoriti na ključna pitanja: koje su prioritete obrazovne potrebe i kakvu vrstu imovine bi savremeni vakifi mogli uvakufiti kako bi se te potrebe zadovoljile? Izradu strategije trebale bi predvoditi obrazovne ustanove, uz koordinaciju Uprave za obrazovanje pri Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Tamo gdje postoji jasno izražena strategija osnivaju se institucije koje od samog početka opravdavaju svoje

postojanje. Primjeri širom Bosne i Hercegovine svjedoče da su sve medrese i druge obrazovne ustanove Islamske zajednice nastale kao rezultat dobro osmišljenih i dokumentiranih potreba u okviru obrazovnog sistema.

S druge strane, u odsustvu jasne strategije i definiranih potreba, uvakufljenja se često realiziraju stihijski, prema ličnim osjećajima vakifa. To dovodi do nesklada između realnih potreba društva i donirane imovine, koja u mnogim slučajevima ostaje neiskorištena ili teško iskoristiva. Posljedica toga su brojna sporadična uvakufljenja – zemljišne parcele na nepristupačnim lokacijama, objekti bez urbanističkih dozvola, stambene jedinice u lošem stanju, ili neodrživi projekti koji iziskuju visoke troškove održavanja.

Kako bi se umjesto toga ulagalo u strateške projekte koji donose korist i društvu i Islamskoj zajednici, a vakifima duhovnu nagradu, nužno je razviti jasnu viziju i pripremiti konkretne projekte temeljene na analizi potreba.

Ako su u osmanskome periodu vakufi bili odgovori na konkretne potrebe tadašnjeg društva – bilo da se radilo o gradnji džamija, obrazovnih ustanova ili urbanih centara – onda i danas, uz trud i organizaciju, mogu se prepoznati stvarne potrebe savremenog društva i usmjeriti uvakufljenja na strateški koristan način.

### **Potrebe za obrazovnim vakufima**

Obrazovne institucije imaju ključnu ulogu u razvoju i održivosti svakog društva. One predstavljaju obrazovni i kulturni temelj, o čijem kvalitetu zavise i sadašnjost i budućnost svih njegovih članova. Brz tehnološki napredak i rast globalnog životnog standarda snažno utječu na sva područja ljudskog djelovanja, uključujući i obrazovanje. Kapital je danas dostupniji nego u ranijim decenijama. Međutim, znanje i ideje postali su važniji resursi od opreme,

uređaja i sirovina. Zbog toga, obrazovne institucije postaju ključni pokretači ekonomskog razvoja, jer je u modernom društvu stručnost i inovativnost ljudskih resursa osnovna pretpostavka za rast i blagostanje.

U takvom kontekstu, jasno je da je kvalitet obrazovnog sistema jedno od najvažnijih strateških pitanja, kako za političke donosioce odluka, tako i za potencijalne vakife filantrope. Kvalitetno obrazovanje, uz stabilne uvjete rada, predstavlja garanciju ekonomskog napretka. Inovacije i konkurencija prisiljavaju institucije da neprestano ulažu u razvoj, a one koje to ne čine brzo gube korak s tržištem. Obrazovne institucije stoga moraju pravovremeno prepoznavati potrebe tržišta i pripremati kadrove s kompetencijama koje odgovaraju tim potrebama i lokalno i globalno. U savremenom društvu znanje se brzo mijenja: nova otkrića zamjenjuju zastarjele spoznaje, dok se i u okviru vjere razvijaju nova razumijevanja. U tim okolnostima, sposobnost za cjeloživotno učenje postaje ključna kompetencija svakog zaposlenika.

Za dugoročni uspjeh obrazovnih institucija Islamske zajednice, ključno je imati jasno definiranu strategiju koja će omogućiti stabilan razvoj i fleksibilnost prema promjenama u društvu. Uključivanje svih organizacionih jedinica Islamske zajednice u proces planiranja i implementacije obrazovnih politika postaje neophodno. Na taj način moguće je ostvariti visoki kvalitet obrazovne misije, koja se ogleda ne samo u prenošenju znanja, već i u razvijanju sposobnosti za samostalno usavršavanje u postobrazovnom periodu.

Kvalitetno planiran obrazovni sistem može proizvesti kadrove koji su najtraženiji na tržištu rada. To zahtijeva stalno praćenje potreba društva i usmjeravanje obrazovnih ustanova prema deficitarnim zanimanjima u okviru Islamske zajednice i u društvu u cjelini. Prije nego što se pristupi izradi bilo kakve strategije, potrebno je provesti temeljitu analizu postojećeg stanja i raspoloživih

resursa. U tom kontekstu, valja uzeti u obzir da Islamska zajednica već posjeduje četiri fakulteta, sedam medresa, dvije gimnazije, više od dvadeset obdaništa, stotine mekteba, nekoliko instituta i biblioteka.

Po završetku faze planiranja, potrebno je pozvati vakife da investiraju u konkretne projekte koji su jasno definirani i koji odgovaraju stvarnim društvenim potrebama. U našem društvu postoje mnogi dobronamjerni i obrazovani pojedinci s iskustvom u strateškom planiranju. Angažiranjem tih stručnjaka u okviru postojećih instituta, moguće je ponuditi spektar vakufa namijenjenih finansiranju nauke, osnivanju novih institucija, razvoju obrazovanja i proizvodnji kadra.

Pri izradi strategije potrebno je uzeti u obzir sve relevantne pokazatelje: društvena kretanja, tranziciju države, političku situaciju, demografske promjene i druge faktore. Na osnovu takve analize mogu se prepoznati ključne potrebe bosanskohercegovačkog društva.

Kao primjer se može navesti nedavna terenska posjeta predstavnika Vakufske direkcije svim medžlisima u Bosni i Hercegovini. Tokom posjete provedena je analiza stanja vakufskih objekata i potreba lokalnih zajednica, s ciljem osnaživanja ekonomije i osiguravanja održivosti Islamske zajednice. Na osnovu rezultata, predložena su osnivanja novih vakufa za specifične svrhe. Jedan takav primjer je inicijativa usmjerena prema džematlijama iz entiteta Republika srpska, koji žive i rade u dijaspori, radi osnivanja vakufa za finansiranje pravne zaštite imovine Bošnjaka u tom entitetu. Ovaj primjer pokazuje kako analitički pristup može rezultirati korisnim prijedlozima s društvenim efektom.

Na isti način treba pristupiti i osnivanju obrazovnih vakufa. Fokus treba biti na proizvodnji kadrova u deficitarnim sektorima. Jasnim usmjeravanjem vakifa na prethodno utvrđene prioritete spriječit će se gomilanje imovine koja nema razvojni

potencijal i koja može predstavljati teret za Islamsku zajednicu.

U kontekstu ponude i potražnje, ključna je koordinacija svih institucija. To je posebno važno u trenutku kada Islamska zajednica i bošnjački narod prolaze kroz period društvene nestabilnosti.

Potrebno je, dakle, prvo utvrditi prioritete, a zatim na osnovu njih izraditi strategiju uvakufjenja. Institucionalni subjekti Islamske zajednice su u postratnom periodu prepoznali ključne društvene potrebe i poduzeli aktivnosti koje su rezultirale nizom uspješnih vakufskih projekata. Međutim, potrebno je nastaviti dalje. Islamskoj zajednici i bošnjačkom narodu danas su potrebni projekti koji će osigurati opstanak, institucionalnu stabilnost i visoki kvalitet obrazovanja.

Primjer takvog pristupa je Gazi Husrev-begova medresa, koja je još od 16. stoljeća predstavljala obrazovnu instituciju najvišeg ranga. Njeni svršenci su obavljali visoke funkcije i u pravosudnom sistemu, što svjedoči o visokom stepenu obrazovanja koje je ta ustanova nudila (Kasumović, 1999). Sve obrazovne institucije Islamske zajednice danas moraju težiti konkurentnosti i izvrsnosti, posebno u vremenu demografskog pada i smanjenja broja upisanih učenika i studenata.

## Dobre prakse

Pored brojnih primjera iz bliže i daleke prošlosti koji svjedoče o velikim vakifima koji su osnivali obrazovne ustanove širom Bosne i Hercegovine, postoje i savremeni primjeri iz zemalja poput Malezije, Indonezije, Singapura i drugih muslimanskih država, gdje vakufi imaju značajnu ulogu u obrazovnim sistemima. Mnogi vodeći univerziteti u tim zemljama utemeljeni su zahvaljujući instituciji

vakufa. Danas u muslimanskom svijetu postoji na stotine univerziteta osnovanih kroz vakufske modele. U Bosni i Hercegovini djeluje jedan takav univerzitet: Internacionalni univerzitet u Sarajevu (IUS).

Ni zapadni univerziteti nisu izuzetak. Univerziteti kao što su Oxford i Cambridge (Leedham-Green, 1996) osnovani su zahvaljujući zadužbinama i filantropskim donacijama. Univerzitet u Oxfordu je od samih početaka ovisio o filantropskoj podršci kako bi očuvao akademsku slobodu i unaprijedio obrazovnu misiju. Donacije su omogućile izgradnju zgrada, kreiranje nastavnih i istraživačkih pozicija, te stipendiranje studenata. Danas zadužbinska imovina Oxforda iznosi oko 1,3 milijarde funti, dok fakulteti pojedinačno upravljaju fondovima koji dosežu ukupno 5,06 milijardi funti.<sup>1</sup> Slično tome, fond Univerziteta Cambridge ima svrhu finansijske podrške istraživanjima, nastavi i drugim aktivnostima univerziteta, oslanjajući se na investicije i donacije.<sup>2</sup>

Vakufljenje, odnosno izdvajanje dijela imovine za opće dobro, nije isključivo islamski koncept, već univerzalna ljudska vrijednost. Primjer tome je Oseola McCarty, skromna pralja iz Mississippija, koja je cijeli život štedjela i na kraju prikupila 280.000 dolara. Od te svote, 150.000 dolara darovala je Univerzitetu Južni Mississippi za stipendiranje siromašnih studenata. Njena plemenita gesta potaknula je i druge da doprinesu, pa je fond višestruko narastao. Danas univerzitet dodjeljuje stipendije koje nose njeno ime. McCarty je dio sredstava ostavila i crkvi te rodbini, a za svoj nesebični čin odlikovana je predsjedničkom medaljom i dobila počasni doktorat s Harvarda.<sup>3</sup>

Islamska zajednica, kao institucija sa stoljetnim iskustvom uprav-

ljanja vakufima, ima kapacitet da bude ključni faktor u razvoju obrazovnih vakufa. Kroz svoj autoritet, pravilnike i superviziju, može osigurati da se donirana sredstva koriste u skladu sa željama vakifa. Također, može usmjeravati uvakufjenja ka društveno najpotrebnijim projektima. Kur'anski princip takmičenja u dobru (El-Bekare, 148, i El-Maide, 48) može poslužiti kao idejni okvir za promoviranje strateških i plan- skih uvakufjenja.

Primjeri dobre prakse unutar Islamske zajednice uključuju projekte Turali-begovog vakufa i Behram-begove medrese u Tuzli, kao i medresu "Osman-ef. Redžović" u Visokom. Općenito govoreći, četiri fakulteta, sedam medresa, dvije gimnazije, više od 25 obdaništa te brojni kulturni centri širom zemlje predstavljaju dragocjenu vakufsku imovinu Islamske zajednice.

Islamska zajednica upravlja i s više obrazovnih fondova, uključujući Fond "Bošnjaci"<sup>4</sup>, čiji je vakif rahmetli Alija Izetbegović. Ovaj fond stipendira nadarene studente, a primjer je strateškog ulaganja u znanje. Tu su i Fond "Gazi Husrev-beg" iz Njemačke i "Bejtul-mal" Rijaseta IZ, koji, također, pomažu studente različitih profila. Pored nabrojanih, postoje i drugi fondovi kojima upravljaju institucije Islamske zajednice.

Ciljano stipendiranje, zasnovano na jasnim strateškim ciljevima, doprinosi razvoju kadrova potrebnih za društveni napredak. Kao titular vakufske imovine, Islamska zajednica može dodatno poticati vakife da ulažu u svrhe prethodno definirane analizom potreba. Zahvaljujući stečenim iskustvima i postojećim projektima, ovakav model investiranja može se dalje razvijati i prilagođavati potrebama savremenog društva.

<sup>1</sup> University of Oxford, "Oxford's Endowment", <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/finance-and-funding/oxfords-endowment> (pristupljeno: 11. juni 2025).

<sup>2</sup> University of Cambridge, "Cambridge University Endowment Fund", <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/>

how-the-university-and-colleges-work/cambridge-university-endowment-fund (pristupljeno: 11. juni 2025).

<sup>3</sup> "Oseola McCarty", *Philanthropy Roundtable*, <https://www.philanthropyroundtable.org/resource/oseola-mccarty/> (pristupljeno: 11. juni 2025); vidi i: "Oral History

with Miss Oseola McCarty", University of Southern Mississippi, 1997, <https://lib.usm.edu/legacy/spcol/coh/cohmccartyo.html> (pristupljeno: 13. juni 2025).

<sup>4</sup> "Programski ciljevi Fonda Bošnjaci", <http://www.fondbosnjaci.co.ba> (pristupljeno: 11. juni 2025)

## Nezavisnost i autonomija obrazovnih vakufskih institucija

Prema mišljenju rahmetli hafiza Mahmuda Traljića, vakuf je osiguravao prosvjetno-akademska i materijalnu autonomiju medresa. Njihova raširenost i otvorenost prema svim tradicionalnim pravnim školama islama umnogome se mogu zahvaliti činjenici da su bile finansirane iz neovisnih izvora, a ne direktno od države (Traljić, 2000).

Šukrija Ramić ističe da Islamska zajednica i njene institucije trebaju prvenstveno biti finansirane iz vakufskih izvora. Takav model omogućava slobodu, neovisnost i stabilnost – tri ključna faktora za uspješno djelovanje Zajednice, ostvarenje njene misije i djelovanje kao korektivni faktor u društvu. Nelogično je, navodi Ramić, da Islamska zajednica u današnjem vremenu slobode i mogućnosti funkcionira na način sličan onome iz perioda komunizma, kada su njena prava bila ozbiljno ograničena (Ramić, 2008).

Muhamed Jusić u svojim promišljanjima o ulozi vakufa ističe da su oni kroz historiju islama predstavljali snažan instrument zaštite slobode – i pojedinca i zajednice – od prekomjerne moći države (Jusić, 2022). Kao izraz volje pojedinca, vakuf je omogućavao djelovanje izvan okvira državne kontrole, čime je osiguravao institucionalnu i intelektualnu autonomiju vjerskih i obrazovnih struktura. Primjer Univerziteta El-Azhar posebno ilustrira ovu ulogu: zahvaljujući stabilnim prihodima iz vakufa, ova institucija je tokom stoljeća zadržavala visok stepen nezavisnosti u naučnom radu i u odnosu prema političkoj vlasti. Međutim, vremenom – naročito nakon egipatske revolucije 1952. godine – uslijedila je postepena centralizacija i uzurpacija vakufskih sredstava, koja je kulminirala zakonskim odredbama iz 1961. godine, kada je i izbor šejha El-Azhar prešao pod nadležnost države. Time je izgubljena i posljednja nit autonomije koju je ta institucija uživala.

Jusić naglašava da su slične prakse prisutne i u kolonijalnim i postkolonijalnim kontekstima, gdje su vlasti nastojale staviti vakufe pod državnu upravu kako bi oslabile vjerske institucije i društveni otpor. Francuske vlasti su, npr., odmah nakon okupacije Alžira 1831. godine preuzele upravljanje nad vakufima upravo s tim ciljem (Jusić, 2022).

Ova zapažanja moguće je prenijeti i na bosanskohercegovački kontekst. Po dolasku Austro-Ugarske 1878. godine, vakufi su ubrzo stavljeni pod nadzor državne administracije, što je izazvalo oštru reakciju i organizirani otpor, poput poznate pobune predvođene muftijom Džabićem. Kasnije, komunistički režim dodatno je oslabio ulogu vakufa njihovom nacionalizacijom, motiviran ideološkom netrpeljivošću prema religiji, ali i željom da se vjerskim zajednicama oduzme finansijska i organizacijska neovisnost.

Ovi historijski primjeri jasno pokazuju koliko su vakufi bili, i mogu ponovo biti, ključni stubovi slobode mišljenja, pluralizma i autonomije u društvu. Njihovo jačanje u savremenom kontekstu, kako ističe Jusić, može predstavljati stvarnu alternativu slabim i često disfunkcionalnim državnim strukturama. Kroz obnovu svijesti o vakufu kao trajnom dobru, otvara se prostor za izgradnju nezavisnih obrazovnih, kulturnih i humanitarnih institucija koje će služiti zajednici bez političkog pritiska ili ovisnosti o nestabilnim državnim fondovima.

U društveno-političkom okruženju Bosne i Hercegovine, obilježeno institucionalnom neefikasnošću i složenom ustavnim strukturom, vakufi se mogu afirmirati kao važan mehanizam za jačanje civilnog društva. Iako slabosti državnog sistema često ograničavaju razvojne procese, historijsko naslijeđe pokazuje da je napredak moguć kada postoje svjesni pojedinci i institucionalni okvir koji ne guši društvene inicijative.

Islamska zajednica, zahvaljujući svom autoritetu i prisustvu na terenu,

ima potencijal da preuzme proaktivnu ulogu u tom procesu. Ključno je ponovo afirmirati koncept vakufa kao trajnog društvenog kapitala i ojačati svijest građana o vlastitoj odgovornosti u kreiranju rješenja za zajedničke izazove.

Kroz osnivanje autonomnih fondova i fondacija, koje će djelovati izvan dnevnopolitičkih utjecaja, moguće je stvoriti prostore slobode za pojedince i zajednice, ali i osigurati stabilnu podršku razvojnim projektima. Dosadašnji uspješni primjeri saradnje Islamske zajednice s lokalnim akterima i nevladinim sektorom svjedoče da su ovakvi modeli već dokazano ostvarivi i u našem kontekstu.

## Zaključci i prijedlozi

Na temelju analize historijskih primjera i savremenih izazova, mogu se iznijeti sljedeći zaključci i prijedlozi za unapređenje vakufskog ulaganja u obrazovni sektor:

### *Strategijsko planiranje i institucionalna podrška*

Islamska zajednica treba donijeti strateške odluke na svim nivoima s ciljem promoviranja i razvoja obrazovnih vakufa. To uključuje izradu sveobuhvatne strategije osnivanja i upravljanja vakufskim obrazovnim ustanovama, zasnovane na stvarnim potrebama društva i deficitima stručnog kadra.

### *Vakufski fondovi i finansijska održivost*

Potrebno je uspostaviti nove vakufske fondove namijenjene stipendiranju i školovanju budućih lidera i stručnjaka, dugoročnom finansiranju obrazovnih institucija unutar Islamske zajednice, te očuvanju akademske autonomije i nezavisnosti od budžetskih ograničenja. Također, sve obrazovne ustanove Islamske zajednice trebale bi razvijati vlastite vakufe kako bi osigurale finansijsku stabilnost i slobodu mišljenja.

### *Evaluacija i indikatori uspješnosti obrazovnih vakufa*

Radi osiguranja dugoročne uspješnosti obrazovnih vakufa, potrebno je definirati jasne pokazatelje (indikatore) na osnovu kojih će se mjeriti njihova efikasnost i društveni utjecaj. Takvi indikatori mogu obuhvatiti broj stipendiranih i diplomiranih učenika i studenata, njihovu zaposlenost i angažman u društveno korisnim profesijama, stepen iskorištenosti vakufske imovine, obim naučnoistraživačkog rada, kao i nivo zadovoljstva korisnika obrazovnih usluga. Uvođenje ovakvih pokazatelja omogućilo bi realnu procjenu ostvarenih ciljeva i služilo kao temelj za buduće planiranje i optimizaciju vakufskih ulaganja.

### *Naučna istraživanja i savremeni izazovi*

Osnivati posebne vakufe i institute za podršku naučnim istraživanjima, te formirati istraživačke centre fokusirane na savremena religijska, društvena i naučna pitanja. Time bi se osnažila uloga Islamske zajednice u intelektualnom i civilizacijskom razvoju društva.

### *Edukacija i podizanje svijesti o vakufu*

Uvesti u obrazovni sistem Islamske zajednice predmete poput Vakufsko pravo ili Vakuf u tradiciji Bošnjaka, kako bi se kod mladih generacija razvila svijest o značaju i mogućnostima ove institucije.

### *Promocija vakufa kao oblika savremene filantropije*

Vakufi trebaju biti predstavljani javnosti kao društveno priznati i atraktivni oblici ulaganja u budućnost. U tom cilju, angažirati stručnjake koji će osmisliti kreativne i pristupačne projekte za potencijalne vakife, utemeljene na realnim potrebama i izazovima savremenog društva.

Ovi prijedlozi čine osnovu za osmišljeno i održivo jačanje obrazovnih vakufa u Bosni i Hercegovini. Njihova implementacija zahtijeva strateško planiranje, institucionalnu koordinaciju i angažman stručnjaka iz različitih oblasti. Ključni elementi uspjeha su dugoročno finansiranje, praćenje učinka, edukacija i promocija vakufa kao modernog filantropskog modela.

## Literatura

- Balagija, Abduselam (1933). *Uloga vakufa u vjerskom i svjetovnom prosvjetovanju naših muslimana*. Beograd: Štamparija Drag. Gregorića.
- Begović, Mehmed (1963). *Vakufi u Jugoslaviji*. Beograd.
- Čerimagić, Mehmed Alija (1935). *O vakufu*. Sarajevo: Državna štamparija.
- Fond Bošnjaci (n.d.). *Programski ciljevi*. <http://www.fondbosnjaci.co.ba> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- Jusić-Sofić, Medina (2005). "Uloga vakufa u formiranju odgojno-obrazovnih institucija u Bosni i Hercegovini u toku XVI stoljeća", *Novi Muallim*, 23, 48–56.
- Jusić, Muhamed (2022). *Vakufi i sloboda*. Dialogos – portal za filozofiju i društvenu misao. <https://www.dialogos.ba/muhamed-jusic-vakufi-i-sloboda/> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- Kasumović, Ismet (1999). *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*. Mostar: Islamski kulturni centar.
- Leedham-Green, Elisabeth (1996). *A Concise History of the University of Cambridge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muslim ibn al-Hadžadž (2007). *Sabih Muslim*. Prevod: U. F. Abdul Hamid. Riyadh: Darussalam.
- Philanthropy Roundtable (n.d.). *Oseola McCarty*. <https://www.philanthropyroundtable.org/resource/oseola-mccarty/> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- Ramić, Šukrija (2008). "Vakuf u savremenom dobu". U: *Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive*, zbornik radova. Sarajevo: Rijaset IZ u BiH.
- Traljić, Mahmud i dr. (2000). *Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu – 450. generacija (1537–2000)*. Sarajevo: Rijaset IZ.
- University of Cambridge (2025). *Cambridge University Endowment Fund*. <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/how-the-university-and-colleges-work/cambridge-university-endowment-fund> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- University of Oxford (2025). *Oxford's Endowment*. <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/finance-and-funding/oxfords-endowment> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- University of Southern Mississippi (1997). *Oral History with Miss Oseola McCarty*. <https://lib.usm.edu/legacy/spcol/coh/cohmccartyo.html> (pristupljeno: 11. juni 2025).
- UN-HABITAT; Sait, Siraj & Lim, Hilary (2005). *Waqf (Endowment) and Islamic Philanthropy*. Islam, Land & Property Research Series – Paper 7. [www.unhabitat.org](http://www.unhabitat.org) (pristupljeno: 11. juni 2025).
- (1985) *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*. Sarajevo: Orijentalni institut.
- (2008) *Zbornik radova sa naučnog skupa Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive*. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- Zlatar, Behija (1996). *Zlatno doba: Sarajevo XVI stoljeće*. Sarajevo: Svjetlost.

## الموجز

الاستثمار الاستراتيجي في الأوقاف ذات الوظيفة الاجتماعية والتعليمية

سناید زایموفیتش

يسلط هذا البحث الضوء على أهمية الاستثمار الاستراتيجي في الأوقاف ذات الوظيفة الاجتماعية والتعليمية البالغة الأهمية. ويركز البحث بشكل خاص على ضرورة إنشاء أوقاف تعليمية عصرية، مستوحاة من نماذج تاريخية لمؤسسات وقفية شهيرة ومرموقة. ويؤكد المقال على أنه كما كانت الأوقاف في الماضي محركاً للجودة والتقدم في التعليم، فإنها لا تزال قادرة على توفير نظام يُسهم في تخريج كوادر متعلمة ومؤهلة ومفيدة اجتماعياً. ويشير الكاتب إلى الحاجة الملحة لإنشاء معاهد وقفية لإعداد الخبراء في جميع التخصصات، من مهندسين ومعماريين وأطباء وفنانين وعلماء اجتماع وغيرهم من المهنيين اللّازمين لتنمية المجتمع. وينبغي ألا تقتصر هذه المعاهد على تقديم التعليم الجيد، بل وأن تُقدّم أيضاً نهجاً سليماً لفهم الاحتياجات الاجتماعية المعاصرة. وفي هذا السياق، يقترح كاتب المقال مفهوماً جديداً أو مُتكيفاً لأنواع الوقف، مُصمّماً وفق الاحتياجات الاجتماعية والتعليمية في السياق المحلي. ويؤلي الكاتب اهتماماً خاصاً بفكرة توفير التعليم المجاني لجميع شرائح المجتمع عبر مؤسسات الوقف، مع ضمان الاستقلال الأكاديمي لأعضاء هيئة التدريس، بعيداً عن أي تأثيرات خارجية.

الكلمات المفتاحية: الوقف، المجتمع، التعليم، الوقف، العلم، المؤسسات العلمية.

## Abstract

# STRATEGIC INVESTMENT IN *WAQF* INSTITUTIONS WITH SOCIAL AND EDUCATIONAL FUNCTIONS

Senaid Zajimović

This paper highlights the importance of investing in *waqf* institutions that serve vital social and educational roles. Special emphasis is placed on the need to establish modern educational *arwaqāf*, inspired by historical examples of esteemed and impactful *waqf*-based institutions. The paper argues that, just as *arwaqāf* once represented the backbone of quality education and societal advancement, they can today offer a system capable of producing educated, competent, and socially responsible professionals. The author stresses the urgent need to establish *waqf* institutes to train experts in different professions – engineers, architects, doctors, artists, social scientists, and other professionals essential to societal development. These institutions should not only provide high-quality education but also offer a thoughtful, context-aware understanding of modern societal needs. The paper proposes the concept of a new or adapted type of *waqf*, tailored to the specific educational and social needs of local contexts, with particular attention given to providing free education to all strata of society and ensuring academic autonomy for educators who will be free from any external influences.

**Keywords:** *waqf* (an endowment), society, education, *wakif* (person who creates and donates property for a *waqf*), science, academic institutions